

ФРАЊО ВАВРИЧЕК, ВЛАСНИК ПРВЕ АПОТЕКЕ У ЗАЈЕЧАРУ

Надежда Педовић

Историјски архив „Тимочка крајина“ Зајечар

Кнежевина Србија, за време владавине Милоша Обреновића, имала је врло мало школованих људи. Поред учитеља, којих је било мало, дипломираних и стручних лекара је такође било недовољно. У недостатку стручних лекара народ су лечили лекари самоуци, који су били по народности Грци, Срби и Турци.

У Србији су 1829. године била само четири лекара: Јован Стејић код кнеза Милоша, Куниберт у Београду, Ђорђе Новаковић у Јагодини, Глигорије Рибакoв у Пожаревцу, и један турски лекар у Чачку.

Први лекар који је по ослобођењу Тимочке крајине дошао у Зајечар био је Глигорије Рибакoв, родом из Цариграда. Први стални лекар у црноморском округу са седиштем у Зајечару био је Димитрије Капарис, рођен у Епиру, постојбини чувених грчких лекара – калојатра.

Први подаци о покушају да се у Зајечару оснује аптека датирају из 1879. године, што је доста касно у односу на нека окружна места у Србији, која су много раније основала апотеке. Пре оснивања прве апотеке у Зајечару, Београд је имао четири апотеке, док су у осталим окружним местима отворене раније. Јагодина је добила прву апотеку 1852, Крагујевац 1853, Шабац 1856, Пожаревац 1857, Смедерево 1859, Крушевац 1869, Неготин и Ваљево 1870, Алексинац 1871, Лозница и Чачак 1873.

Један од разлога кашњења је што је Зајечар почео да се обликује као град тек после ослобођења 1833. године. Живот се у Зајечару у годинама непосредно после ослобођења нешто изменио, али се није много разликовао од живота пре ослобођења. Главно занимање градског становништва била је земљорадња. У ово време становништво почиње да се бави разним занатима и долази до отварања занатских радњи, што је подстакло развој трговине. Према једном прегледу који је начинио Тихомир Ђорђевић, у срезу зајечарском било је 1836. године 29 занатлија.¹ Већ 1849. године број занатлија је порастао на 269.²

1 Ђорђевић Тихомир, Из Србије кнеза Милоша, Бгд., 1922. године, Архивска грађа за занате и еснафе –табеларни преглед, стр. 128.

2 Вучо Никола, Распадање еснафа у Србији, Бгд.,1954. књ. I, стр.11.

Таман се Зајечар почео развијати, када су дошла два нова потре-са, српско-турски ратови 1876–1878. године. Зајечар је тада порушен и опљачкан и требало га је обновити. Није много времена прошло а град се поново нашао у средишту немира, избила је Зајечарска буна 1883. године, а затим се десио и српско-бугарски рат 1885. године. Све ово је утицало да се у Зајечару живот сведе на одржавање голог живота.

Иако тешко оштећен и уназађен бурним догађајима и страдањима, после ових ратова Зајечар се опоравља. Граде се прве фабрике и оснивају први новчани заводи, а подиже се и прва болница 1868. године. Све је више занатлија, трговаца, чиновника, официра... Овакав састав становништва, у граду и округу, обећавао је успешан рад јавне апотеке.

До оснивања прве апотеке у Зајечару апотекарске послове је вршио окружни физикус др Стеван Мачај. Његова приручна апотека, оснивањем јавне апотеке, престала је да функционише.

Војне болнице су имале своје приручне апотеке, којима су руковали болнички лекари, јер није било апотекара. Ионако малобројни, лекари су били преоптерећени лечењем, па им је припремање и издавање лекова најчешће представљало велики проблем.

Уочи српско-бугарског рата 1875–1876. године, донета је одлука о мобилизацији војног санитета и обављању свих припрема за рат. Том приликом је начелник санитета, пуковник др Владан Ђорђевић сачинио ратни распоред. По овом распореду одабрани су најiskusнији и најспособнији фармацеути и распоређени у санитарске установе и јединице. Овом приликом је за другог апотекара Прве пољске болнице Тимочке дивизије именован маг. фарм. Фрањо Вавричек.

Занимљиво је истаћи један месечни извештај окружног физикуса др Стевана Мачаја о здравственим приликама у Зајечару и околини 8. априла 1877. године, за време српско-турског рата, неколико година пре отварања прве апотеке.

У извештају стоји да се све у народу и војсци чини да се одржи добро стање. Одређена су и лекарска лица која су бринула о чистоћи кланица и да „*мотре на месо које се за војску клало*“.

Пре одступања из Зајечара, Главна болница где су лежали рањеници, била је у приватној кући проте Милоја, у којој се највећа чистоћа одржавала и ред.

По одласку непријатеља из вароши, каже, у извештају, највећа брига „*полицјне власти*“ била је да очисте куће, штале, дворишта од ђубрета. Све што је могло попаљено је, а оно што није могло затрпано је земљом да се не би болести од прљавштине и смрада појавиле и отерале у смрт и преостали народ.

Детаљно је описано које је атаре прегледао и у каквом се стању налазе и како се све чини да се трагови рата уклоне.³

3 Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, 1879, Ф-III ред 160.

Овај исцрпни извештај окружног физикуса др Стевана Мачаја показује да је зајечарски округ био жариште различите патологије, а да у оно време није имао ни једну апотеку. Окружни физикус је вршио операције инструментима и антисептичким средствима из ручне апотеке. Све је ово указивало на то да се 1879. године већ размишљало о оснивању прве апотеке у граду.

Прилика да Зајечар коначно добије прву апотеку указала се када се појавио мр Фрањо Вавричек, пореклом Чех.

Он се обратио Министарству унутрашњих дела и тражио дозволу за добијање концесије за отварање апотеке у Зајечару. Ово је први документ на основу кога је дошло до отварања прве апотеке у Зајечару и гласи:

„Господину Министру Унутрашњих Дела!

Знајући да у Зајечару нема Апотеке, а у прошлом рату када сам тамо бијо као војени Апотекар, размислио сам варош и дошао сам до убеђења, да тамо може апотека постојати, па још онда сам се решио, да останем у Србији, као у мојој новој отачбини.

Услед тога ја сам одма приступио, да моје фамилијарне и материјалне одношаје уредим, како би могао моју молбу Г. Министру поднети са свима средствима подкрепљену, која закон наређује.

Стога молим Г. Министра, да ми подари право држања Апотеке, у месту Зајечару.

Да имам све законом прописане квалификације, подносим овде у прилозима под I моју диплому а под II до 16. остали сведочанства.

Господина Министра понизан

Ф. Вавричек, Дипл. Апотекар“

У Београду, 17. јуна 1879. године⁴

Министарство унутрашњих дела је већ 18. јуна 1879. године упутило акт СН-224 црноречком начелству којим тражи да оно одговори: да ли се осећа потреба јавне апотеке у Зајечару, и да ли она може опстати тамо, пошто се пријавио један дипломирани апотекар, који моли за концесију, да отвори апотеку у Зајечару.⁵

У Општинском суду је одржана седница на којој је одлучено да се отвори апотека. Документе у вези са одлуком доносимо у целини:

„Рађено 28. јуна 1879. г. у Суду општине зајечарске

Прочита се акт Начелства од 23. т. месеца Н-127. отварање апотеке у оvd. вароши одбору ово општинском, и пошто је исти саслушао, видио је даје заиста потреба имати апотеку у оvd. вароши: са тога је одбор ово општински у данашњој седници својој

Закључио:

Да је потреба што пре отворити апотеку у оvd. вароши јер она може овди опстати. А даби се то боље остварити могло, дасе пријавившем се Апотекару

4 Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, 1879, Ф-III ред 160.

5 Исто

да на име помоћи од стране општине 50 # ћес.⁶ и та сума даму се у два квартала исплати и то први о Митрову дне ове а други о Ђурђеу дне идуће 1880 године.

Цела пак сума дасе од житеља ове општине прирезом покупи с главе на главу.

Претседник одбора А. Тодоровић

Одборници: К. Николић, Петар Јовановић, Наум Нанчевић, С. Мијовић, Цанко Цаковић, А. Голубовић, Петар Маринковић, Цака Крстић, Ватко Миовић, Никола П. Цоловић, М. Јовановић.⁷

Ову одлуку општинске власти и одбора одмах су послали министру унутрашњих дела, који је 7. јула 1879. године дао концесију г. Вавричеку да отвори апотеку, ако докаже да располаже капиталом који је законом одређен.⁸

СН 2526 7. Јула 1879. Београд

„Г. Фрањо Вавричек, дипломирани Магистар фармације, поднео је Министру унутрашњих дела документа о свршеним наукама апотекарским и доказе о практичној својој способности у тој струци и обећава, да ће показати нужни капитал за отварање и уређење апотеке и испунити све услове, који су Законом прописане, – па је молио, да му се дозволи отворити и држати апотеку у вароши Зајечару.

Уверивши се, да г. Фрањо Вавричек има способности према 6. Закона о апотекама и апотекарима од 26 Маја 1865. год., Међутим је и начелство црноречко одговорило да је потреба да се апотека отвори у Зајечару, на коју цијел још је и општина зајечарска протоколарно изјавила жељу и свој добровољни пристанак, да ће поменутом г. Вавричеку у помоћ дати 50 # ц. и то 25 # о митрову дне а 25 # о Ђурђеу дне; то је Министар унутрашњих дела писмом својим од 3 Јула тек. год Лн-129

Решио:

Да се г. Фрањи Вавричеку дозволи отворити апотеку у вароши Зајечару на месту, које окр. полицијска власт одреди у смислу 7. Закона за апотеке и апотекаре.

Пошто г. Вавричек апотеку спреми и уреди, он је не сме отворити, нити лекове из ње продавати, докле комисија, коју ће Министар унутрашњих дела одредити, апотеку не прегледа и за исправну не прогласи. За то ће г. Вавричек, кад апотеку уреди, према Закону апотекарском извести о томе начелство округа црноречког ради даљег поступка.

За постројење апотеке оставља му се рок од данас за једну годину дана, за које време мора и доказе Начелству црноречком поднети, да располаже са свотом од 500 # ц., која је нужна за отварање апотеке. Ако он до тог времена не отвори апотеку, губи право и дозволу на отварање апотеке.

6 # ознака за дукат, значи: дуката цесарских (прим. уредника)

7 Исто.

8 Исто.

О овоме извешћује се г. Вавричек ради знања и управљања његовог.
Министар Др Владан“⁹

* * *

Из сачуване архивске грађе у фонду Министарства унутрашњих дела, Санитетско одељење, види се да је Фрањо Вавричек добио концесију за отварање апотеке и годину дана времена да апотеку оснује и снабде свим прописаним и потребним условима за добијање дозволе за отварање апотеке.

По Закону за апотеке и апотекаре, од 26. маја 1865. године концесионар је дужан да за отварање апотеке покаже држави суму готовог новца у вредности од 500 дуката ћесарских или 3.000 форинти, која је била потребна да се апотека постави, уреди и снабде свим прописаним лековима.

У одобрењу за отварање апотеке, Фрањи Вавричеку је одређено да мора да сачека стручни преглед комисије, која треба да утврди да ли ова апотека одговара захтевима апотекарске струке.

Мр Фрањо Вавричек је успео за врло кратко време, у року од неколико месеци, да постави апотеку, да је уреди, снабде лековима и да већ у јануару 1880. године буде спреман да отпочне да ради. Зато је о томе известио Начелство у Зајечару.

Начелство црноречко, 18. децембра 1879. године, Н-235, обавештава Министарство унутрашњих дела да је мр Вавричек опремио апотеку по свим прописима и да је може отворити од 1. јануара 1880. године.¹⁰

На ово обавештење Начелства црноречног министар је упутио оштар протест, у коме се каже да се морају поштовати услови и ограничења, односно да је Начелство могло само да обавести Министарство да је апотека опремљена и уређена и да упути захтев да се одреди комисија за преглед апотеке. Никако не може Начелство да обави посао који је у надлежности Министарства.¹¹

Начелник округа је одговорио одмах на ову оштру примедбу министра, извињавајући се због ненамерно учињене грешке, и такође замолио да Министарство одреди комисију и пошаље је да прегледа апотеку Фрање Вавричека. Истовремено је обавестило да је Начелство предложило чланове комисије државног хемичара др Фердинанда Шамса, а то су окружни физикус др Мачај и секретар Начелства округа црноречног.¹²

Сада се лекар Окружне болнице у Зајечару, др Мачај нашао у неповољном положају зато што је престао да набавља лекове за болницу, ми-

9 Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, 1879, Ф-III ред 160

10 Исто.

11 Исто.

12 Исто.

слећи да ће апотека бити отворена. Сазнавши да апотека још не може да ради, замолио је да начелник округа црноречког извести о овоме Министарство унутрашњих дела и потражи од њих дозволу да се лекови за болницу набављају из Вавричекове апотеке, иако још није отворена.

Министарство је 15. јануара 1880. године послало одговор „да апотекар г. Вавричек може издавати лекове за окружну болницу и у преко нужним случајевима и самој публици најнужније лекове, док не дође државни хемичар, да му комисионо прегледа апотеку.“¹³

Међутим одређена комисија није дошла да изврши преглед до августа 1880. године.

Први пут је установљено место државног хемичара 1859. године при санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела. Пуних једанаест година мр Павле Илић је вршио ревизије апотека уз присуство чланова комисије.

После његове смрти дошао је стални хемичар др мр Фердо Шамс 1873. године. Ступањем на дужност др мр Фердинанда Шамса, преглед апотека добио је други и строжи значај. Он је приликом ревизије нових и већ постојећих апотека обавезно проводио по пет дана у ажурном раду и том приликом анализирао сваки препарат који се у апотеци нашао: у офцини, у подруму и на тавану, и у извештај уносио и најмање примедбе. Увек је одређивао рок у коме су апотекари били обавезни да недостатке отклоне. Ту није било никаквих компромиса за све време од око 20 година Шамсовог вршења ревизије апотека у Србији. Многи његови сачувани извештаји у целини износе по 30 руком писаних стубаца, где је цео преглед до детаља описан. И његови следбеници су наставили са строгошћу коју је био завео Шамс.

Коначно је крајем августа др мр Фердинанд Шамс дошао у Зајечар и сачињен је записник о прегледу апотеке:

Рађено 18-го, 19-го, 20-го и 21-го Августа 1880 год. у Апотеци Господина Фрање Вавричека у Зајечару.

По налогу Господина Министра унутрашњих дела од 2-га Јануара 1880. год. ЛН-1, да визитирам нову Апотеку г. Фрање Вавричека у Зајечару, – ја сам сходно налогу и по датим ми Настављенима, са придодатим ми од стране власти члановима комисије г. др Стеваном Мачајом, окружним лекаром, и Савом Петровићем Помоћником Начелства округа Црноречког, отишао у Апотеку г. Вавричека и одпочео визитацију 18-га августа 1880 год.

Кад сам са поменутич члановима Комисије дошао у ту Апотеку, нашли смо следеће:

Зданије у ком се налази Апотека, собственост је Господина Саве Поповића Начелника из Неготина, и сазидано је од тврдог материјала.

Зданије ово налази се на пијаци у Зајечару, и место, згодно је како за публику, тако и за Апотекара.

¹³ Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, 1879, Ф-III ред 160.

Пошто се је комисија уверила, да је г. Фрањо Вавричек заиста дипломира- ни Апотекар, и да је добио право за држање и отварање Апотеке у Зајечару од Господина Министра унутрашњих дела, она је приступила најпре прегледу и хемијској анализи лекова.

У свом извештају комисија веома опширно и прецизно износи ста- ње у апотеци, и то о сваком законом прописаном делу апотеке, као што су официна, магаза, лабораторијум, таван, подрум, затим о лековима, о персоналу апотекарском, библиотеци и протоколима. Она је четири дана радила у апотеци и том приликом детаљно анализирао сваки препарат.

О прегледу апотеке Фрање Вавричека сачуван је записник, 24 руком писана ступаца, где је цео преглед до детаља описан. Навешћемо опис прегледа апотеке како је у документу наведено – дућан, комора за мате- ријал, лабораторијум, таван, подрум...

Дућан (Официна).

Дућан је довољно простран, потпуно сув и видан.

У дућану намештен је сасвим довољан број ормана, полица и фијока; фијо- ке су преграђене свака са табаком.

На полицама намештена су елегантна шлифована стакла, и тегле пор- цуланске, све у прописаном, и довољном броју.

У средини дућана смештен је један згодан астал за рецептирање.

У овом асталу нашли смо: све потребне апотекарске мере и ваге разне ве- личине, од туча и од рога.

Све ово наведено орудије од најбољег је квалитета, држи се чисто.

На асталу за рецептирање, намештене су две теразије за мерење течних лекова, такозване Тара-ваге.

Ове Тара-ваге јесу од најновије и најбоље конструкције, и тако су осетљи- ве, да се на њима и један Десиграм каквог течног лека измерити може, ма да су те ваге већ оптерећене са једним килограмом.

Лекови у том дућану расположени су уредно, да се сваки лек лако наћи може, и да се са другим леком не помеша, или да се због какве околности лако не поквари.

Лекови, који су налик један на други, одвојени су, да се погрешно један ме- сто другог не узме, а нарочито удаљени су лекови јаког дејствија, од слаби ле- кова; лекови јаког мириса, одвојени су од други лекова, да овима свој мирис не предаду; лекови наркотични, арсеникум, меркуријални, и.т.д. држе се и чувају у одвојеним орманима под кључем.

Надписи над свим сосудама и фијокама уд

овом дућану, јесу чисти и разговетни.

Дућан овај, држи се особито чист, и цео његов намештај врло је елган- тан, драгоцен, и чини пријатан утисак на човека, који уђе у њега.

Магаза (комора за материјал) налази се одмах иза официне.

Она је довољно пространа, видна и сува; снабдијевена је са потребним ор- манима фијокама и полицама.

На полицама намештена су велика стакла са стакленим запушачима; сва ова стаклад шлифована су и елегантна, и носе надписе са мастном фарбом.

У овој магази, нашли смо један удесан астал који је снабдевен са потребним великим кашикама, Теразијама, мерама, спатулама, вагама, итд. све што је служио за дефектирање.

Одвојен орман под кључем за јако дејствујуће лекове, нема у овој магази; а то зато што г. Вавричек има на место једног, два ормана под кључем у дућану, те он због тога држи све јако дејствујуће лекове у другом орману у дућану, које би он иначе морао држати у магази.

Распоред лекова у овој магази уредан је, и држе се у њој строго онако, како то прописују 12, 13, 14 и 15 поменутог Наставленија.

И магази држи се уопште врло чиста.

Лабораторијум, налази се сасвим близу дућана; он је по потреби простран, сув и видан.

Распоред у овоме лабораторијуму у свему је уредан, и показује практичну и искусну руку Апотекара.

Свака справа и апарат у овоме Лабораторијуму има своје стално и особено место.

У опште влада у овоме лабораторијуму ред и чистоћа, и јесу све справе и апарати у њему од најбољег квалитета, добро и солидно израђени, и има их од сваке поједине врсте довољна количина.

Нарочитог тавана за Хербариум, нема г. Вавричек, с тога, што ни једна кућа у Зајечару нема баш онаквог тавана, који би био згодан за апотекарског тавана.

Г. Вавричек држи све биљке, које би иначе држао на тавану, у магази у великим фијокама, која је свака преграђена табаком, и у Апотеци, о чему се је комисија уверила.

Подрум, налази се одмах испод Лабораторијума.

Он није влажан и буђав, и сасвим је удешен за смештај лекова.

У овом подруму, нашли смо довољан број полица, на којима су намештена велика и мала стаклад са стакленим запушачима и велике земљане тегле.

Сва стакла и све тегле у овом подруму, сигнирани су са мастном фарбом; сигнатуре на теглама, угорени су.

Распоред у овоме подруму, уредан је, и држе се лекови и овде строго сходно прописима 12, 13, 14 и 15 Наставленија за Апотеке и Апотекаре.

Иначе, влада у овом подруму ред и чистоћа.

Пре но што је комисија приступила испиту лекова, она се је хтела уверити, има ли г. Вавричек све оне лекове, које прописује узаконена фармакопеја.

У тој цељи, комисија прегледала је по азбучном реду све лекове, које г. Вавричек има и уверила се да г. Вавричек има све лекове, које прописује узаконена фармакопеја.

И то констатује овде комисија са задовољством, да је г. Вавричек набавио и оне лекове, које се налазе у још нештампаној новој српској фармакопеји.

Списак тих лекова набавио је г. Вавричек из Министарства унутрашњих дела, где му се дозволило, да копира имена свих лекова, које ће прописати нова српска фармакопеја.

Што се тиче количине лекова, г. Вавричек снабдевен је са довољном количином лекова, и вреди његов намештај заједно са лековима најмање 1.500 # цес.

Ових неколико препарата, који нису одговарали прописаном квалитету у фармакопеји, г. Вавричек обећао је Комисији, да ће их што скорје другим и сасвим добрим препаратима заменити, и да ће исте одмах по свршетку визитације његове Апотеке поручити из Беча.

Г. Вавричек за сад нема Помоћника, он ради сам у својој Апотеци, и држи само једног лаборанта.

Комисија упитала је г. Вавричека шта, и какве је кораке учинио да ступи сходно б. Закона за Апотеке и Апотекаре у српско сажитељство, – г. Вавричек одговорио: „да се налази под српском заштитом, и да је код аустријског консулата учинио све потребне кораке, да ступи у наше поданство што је год могуће пре, и да ће у Своје време резултат јавити Начелству округа Црноречког“. Ову његову изјаву комисија бележи у своме извешћу.

Комисија, прегледавши ручну библиотеку и протоколе г. Вавричека, нашла је:

Да г. Вавричек има следећу протоколе: дневник апотекарски; протокол отровних ствари; протокол вересијални; књигу недостајући ствари и књигу за уписивање израђених у Лабораторијуму апотеке, лекова.

Што се тиче библиотеке; г. Вавричек снабђевен је са Законима и уредбама апотекарским, и нужним фармасајетским књигама, нарочито са онима, по којима Апотекар свој посао израђивати мора, и посредством којим се он упознати може са напредком науке апотекарске.

Арконе, т.ј. лекове непознатог састава, нисмо нашли у овој Апотеци.

При улазку у Апотеку, налази се једно звонце и фењер, да се Апотекар ноћу будити може.

При самој визитацији Апотеке г. Вавричека, он је на сва му постављена питања тачно одговарао, и био је учтив, и Комисији у свему, што се тиче визитације, услужан.

Комисија има још и то да овде изложи, да је она уверила од стране овд. власти, и овд. лекара и неких грађана, да је г. Вавричек доброга владања, и да потпуно ужива поверење г. лекара и опште поштовање овадешњих грађана.

Узимајући у обзир:

1. Да г. Вавричек има сав локал и прибор који је прописан 2, 3, 4 и 6; и да је особито добро снабдевен са алатом апотекарским;
2. да има све лекове које прописује земаљска фармакопеја;
3. да има осим официјалних лекова, још и све оне лекове које модерна терапија употребљава;
4. да је снабдео своју Апотеку у смислу будуће нове србске фармакопеје;
5. да је његова Апотека снабдевена са довољном количином лекова;
6. да су лекови у опште доброг квалитета, а да су баш они лекови, који се данас највише троше, и који играју највећу улогу у данашњој терапији – од особито доброг квалитета;
7. да ће се г. Вавричек потрудити да постане што скорје наш поданик, а међутим већ стоји под нашом заштитом и

8. да је г. Вавричек, што се је уверила Комисија – врло практичан и добар Апотекар – то они на основу свега наведенога јесу:

Мишљења:

Да се Господину Фрањи Вавричеку Апотекару у Зајечару, одмах дозволити може: да отвори своју Апотеку, и да упражњава радњу Апотекарску.

Чланови Комисије: Помоћник Начелства округа црноречког, Сава Р. Петровић, Окружни физикус, Др Стеван Мачај Државни хемик, Др Фердинанд Шамс

22-га Августа 1880 год. у Зајечару.¹⁴

По обављеном прегледу апотеке, апотекар Вавричек је др Фердинанду Шамсу био дужан да плати „припадајућу дијурну и подвоз“, што је он и учинио.

Начелство зајечарско је већ после неколико дана послало извештај Комисије о прегледу апотеке са свим записницима, Министарству унутрашњих дела.

Из извештаја види се да је комисија завршила свој вишедневни рад око прегледа апотеке, и на крају извештаја дала мишљење реченицом да се апотека може отворити.

Дозвола за почетак рада апотеке дата је 2. септембра 1880. године,^{*} „...узевши у обзир мишљење Комисије Министар унутрашњих дела решио је: да се г. Вавричеку одобри да своју апотеку отвори, да из ње јавно може продавати лекове и да упражњава апотекарску радњу, о чему се начелство извештава с тим, да ово решење Министрово г. Вавричеку саопшти.“¹⁶

Апотека мр Фрање Вавричека, је била смештена у „зданију господина Саве Поповића, Начелника из Неготина“. Сама чињеница што је апотека основана у кући адаптираној за апотеку није усамљен случај у Србији 19. века, јер тако великог дућана, са више пространих просторија није било у тадашњој зајечарској чаршији.¹⁷

Развојем вароши Зајечара, формиран је средишњи градски трг, најживље место, где се највише људи сакупља и пролази, а то је била варошка пијаца. Из извештаја Комисије видимо да се „зданије налази на пијаци у Зајечару, и место, згодно је како за публику, тако и за Апотеку“. То је било право место, јер је сама власт захтевала од апотекара да се смести на што бољем месту у граду, где би сваком грађанину била при руци, јер је тако прописивао Закон за апотеке и апотекаре од 15. маја 1865. године. Овај параграф гласи: „При отварању апотеке мотриће месна полицијна власт да се апотека постави на месту, које је згодно за апотеку, а удесно за публику“.

14 Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, 1879, Ф-III ред 160.

* До краја Првог светског рата датуми су по старом календару, а после уједињења Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца по новом календару

16 Исто.

17 Сава Поповић је 1863. године био извршитељ Среза зајечарског, 1867. секретар Начелства округа црноречког, 1868. године, начелник Среза бољевачког.

Пре добијања дозволе за апотеку у Зајечару концесионар, а касније оснивач апотеке мр Фрањо Вавричек, пошто је био страни држављанин, потписао је још једну обавезу, поред оне да ће апотеку оспособити за рад кроз годину дана. Ова друга обавеза је, да ће кроз годину дана од оснивања апотеке прећи у српско поданство, што је прописивао други став Закона за апотеке и апотекаре, који гласи: „Апотекари страни поданици који сада у Србији апотеке имају, морају за годину дана од дана обнародовања, у српско сажитељство ступити, или апотеку за то време оставити.“

Оснивач и власник прве апотеке у Зајечару мр Фрањо Вавричек, као први дипломирани фармацеут, који је дошао и радио у Зајечару, постао је родоначелник зајечарске модерне фармације. Апотека је радила под називом „Краљевска српска дворска апотека Фрање Вавричека“. Рођен је 1848. године у Чешкој. Како је сам навео у молби упућеној Министарству унутрашњих дела, учествовао је за време српско-турских ратова у војном санитету, као војни апотекар на територији Зајечара. Пошто му се варош свидела, одабрао је ово место да у њему живи са породицом и ради, и остао је у Зајечару до краја живота. Заволео је овај град и био активно укључен у његов културни и спортски живот.

Био је први председник стрељачке дружине у Зајечару, која ће касније по њему добити име: Стрељачка дружина „Чика Фрања“. Као председник ове дружине организатор је многих такмичења, путовања и излета. У августу 1891. године стрељачка дружина је организовала излет са око 100 учесника, на којем су сви излетници гађали у мету.¹⁸

Дана 6. јула 1891. године организован је из Београда специјални воз за изложбу која се одржавала у Златном Прагу и на којој је приказан укупан развој Чешке за последњих сто година. У Зајечару је пријаве за овај пут примао и обавештења давао Фрањо Вавричек, апотекар.¹⁹

Мр Фрањо Вавричек је свој посао савесно и марљиво обављао. Као добротвор је учествовао у многим хуманитарним акцијама. На задовољство наставника тадашње Реалне гимназије у Зајечару он поклања школи 1885. године „галванску батерију у вредности од 200 динара, с времена на време да је нешто хемикалија, 1891. године у осам повезаних књига „Отаџбину“, месечни часопис за науку и књижевност, један велики клавир у вредности 80 дуката царских, дела Шилерова у 5 књига, Хердцова у 5 књига, Бернеова у 5 књига, Гетеова у 4 књиге, Бајронова у 4 књиге, Шекспирова у 4 књиге, Лесингова у 3 књиге, Кернерова, Ленуа и Блуаера по 1 књигу, све на немачком језику и у повезу.“²⁰

Као добротвор манастира Суводол, 1881. године учествовао је са великим новчаним прилогом.²¹

Брестовачку бању је необично волео и у њој често проводио одмор. Био је заљубљеник у природу и захваћен идејом улепшавања бање он

18 Група аутора, Зајечарски зборник, Зајечар, 1979, стр.124.

19 Исто, стр. 130.

20 Цветинчанин Милан, Државна реална гимназија, Зајечар, 1937, стр.120.

21 ИАЗ, Манастир Суводол, 1884.

купује 10.000 садница, разног зимзеленог дрвећа у Чешкој и шаље га бањи као поклон.

Био је човек широке културе, веома га је интересовала археологија, тако да је 1884. године постао члан Српског археолошког друштва. Такође, био је дописни члан Српског лекарског друштва, а дружио се и сарађивао са др Стеваном Мачајом и др Лазом Илићем.

Апотекар Фрањо Вавричек је имао два брака. Са првом женом Боже-ном имао је две ћерке: Мирославу-Миру, касније удату за апотекара Михајла Тунера и кћер Богумилу. Његова прва жена Божена је умрла млада у 26-годишњици живота.²²

Са другом супругом Аном имао је четворо деце: сина Православа-Славу, умро од тифуса на Солунском фронту,²³ кћер Жужу, сина Јарослава, умро у трећој години живота, и још једну кћер, Људмилу која је умрла од шарлаха у трећој години.²⁴

Од свих Вавричехових потомака једино ћерка Жужа се удала и живела у Зајечару. Њени потомци и даље живе у Зајечару.²⁵

Један несвакидашњи догађај из живота апотекара Фрање Вавричека, представљао је праву атракцију за тадашњу варош, а овај догађај и данас помињу стари Зајечарци. Кажу да је Фрањо Вавричек дан уочи венчања кћери Мире и Михајла Тунера наредио момцима да двориште залију водом. Пошто је била зима, двориште је на дан венчања освануло залеђено. Сватови и Зајечарци који су том приликом изашли, са уживањем су посматрали младу и младожењу како на венчање из куће кроз двориште клизе на клизалимама.²⁶

Већ 1881. године, по налогу министра унутрашњих дела, извршен је преглед апотека у Зајечару и Параћину. Из сачуваног рачуна сазнајемо да је државни хемичар др Отомар Фелкер путовао 17 дана, преко Радујевца, Неготина, Зајечара, Књажевца, Алексинца, Параћина, Пожаревца и Дубравице натраг у Београд. Тачно је описан пут, колико је сати требало да путује из једног до другог места, а пошто се то дешавало у октобру, државни хемичар др Отомар Фелкер праћен је дуготрајном и непрекидном

22 Подаци са споменика на зајечарском гробљу

23 Поменик хероја из округа тимочког 1912-1919, Зајечар, 1922, стр.23. Православ-Слава Вавричек, рођен је у Зајечару 2. фебруара 1839.г. У Зајечару је свршио Основну школу и шест разреда Гимназије. Као апотекарски приправник пробавио је три године у Зајечару и Аранђеловцу. У Зајечару је радио у бившој апотеци свога оца од 2. августа 1910. год. до 22. августа 1911. Године 1913. положио је у Београду испит помоћнички и отишао даље на студије у Праг. Свршивши само једну годину више школе, одазвао се мобилизацији 1914. године и дошао у отахину. Био је апотекар у I резервној болници у Параћину 1914. и 1915. год. са њом је евакуисан до Призрена, где је била релаксирана. Остављен на милост и немилост, као и многи други, прешао је без команде непроходне гудуре албанске и дошао на Крф, где се за кратко време прибрао од мука и патњи. Убрзо се разболео од пегавог тифуса и умро 7. фебруара 1916. г. на Доњем Ипсосу, где је и сахрањен код Манастира.

24 ИАЗ, Матична књига умрлих цркве зајечарске, 1897. и 1898.

25 Приватна породична архива Олге Тунер, Београд

26 Сећања Вере Делевић, Зајечар

кишом „тако да су путови сасвим покварени и непролазни били“.²⁷ Извештај о овом прегледу апотеке није сачуван, тако да не знамо како је г. мр Фрањо Вавричек прошао код ове визитације.

Одмах по отварању апотеке мр Вавричек је лекове из своје апотеке издавао Окружној зајечарској болници. Из јануара 1881. године доносимо у целости реферат о рецептима и ретаксацији рецепата која је вршена у Београду.

„Реферат о рецептима за окружну болницу у Зајечару.

Са писмима од 2-га Јануара 1881 год. ЛН 2., 1-га Фебруара 1881 год. ЛН 33, од 2-га Марта 1881 год. ЛН 60, од 1-га Априла 1881 год. ЛН 98. од 1-га маја 1881 год. ЛН 140, од 1-га јуна 1881 год. ЛН 199 и од 3-га јула 1881 год. ЛН 242 послала је управа окружне болнице у Зајечару рачуне и рецепте г. апотекара Фрање Вавричека, по којима су издавани лекови за болеснике ондашње болнице од месеце Децембра 1880 год. до Јуна (закл.) 1881 год.

По одбитку законитих 30% остаје за исплату свега и то за месец:

Децембра	1880 год.	1188	гр.	16	пр.			
Јануара	1881 год.	1288	-	6	-			
Фебруара	“	“	1716	-	31	-		
Марта	“	“	1305	-	19	-		
Априла	“	“	460	-	-	-		
Маја	“	“	464	-	26	-		
Јуна	“	“	907	-	34		7331	гр. 12 п.
								или 1.451 дн. 60 п.дн.

Државни хемик Др О. Фелкер
10-га Јануара 1882 год. у Београду“.²⁸

Према једном рачуну апотеке видимо да је у апотеци мр Фрање Вавричека вршена анализа пољопривредних производа:

„Вавричек Фрања, апотекар из Зајечара, подноси рачун, по коме тражи награду за анализу купуса г. Жив. Величковића оvd.“²⁹ Овај рачун није сачуван, те је остало непознато о каквој се врсти анализе ради, и у које сврхе је вршена.

Карактеристичан је документ у којем пише: „Фрања Вавричек апотекар 13/VI '95. Моли комисију за испит Атанасија Стефановића, шпекуланта из Неготина који прави содну воду а нема зато квалификације.“³⁰

Ова тужба Фрање Вавричека је уследила вероватно зато што је он започео производњу „содне воде“, што није била реткост да ово раде апотекари у Србији. Намеће се питање зашто је апотекар тај посао радио, поред осталих послова у апотеци, кад од њега није могао очекивати велики

27 Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, Регистар, 1880., 1881.

28 Исто.

29 Исто.

30 Исто.

приход. Производња содне воде није била тако једноставна као у ово време.

Апотека је радила скоро две деценије на једном месту и није било никаквих примедби на њен рад. Године 1899. аптека мр Фрање Вавричека премешта се са дотадашње локације. Од 1901. године започиње аптека рад на новој локацији, опет у центру града, на којој остаје до Другог светског рата, када је спаљена.

У кондуит листи, односно, службеничком досијеу мр Фрање Вавричека за 1898. годину стоји:

Кондуит листа

Господина Фрање Вавричека апотекара у Зајечару

- 1. Фрања Вавричек*
- 2. Српски поданик 50 година стар*
- 3. Потпуно здрав и издржљив*
- 4. Жењен, има 4 детета*
- 5. Дипломиран у Грацу 1872. године*
- 6. Пре добивене концесије у Зајечару није имао своју апотеку*
- 7. Дозвола за апотеку у Зајечару дата 1880 године*
- 8. Последњи државни преглед 1896 године*
- 9. Придржава се строго прописа чл. 24 Санитетског закона*

Заступа окружног физикуса лекар среза зајечарског

Др Пермановић³¹

Када је рађена ова кондуит листа 1898. године, види се да је Фрањо Вавричек, стар 50 година, потпуно здрав и издржљив. Његова аптека је радила на новој локацији успешно као и до тада. Године 1904, 24. октобра, мр Фрањо Вавричек је умро. После његове смрти апотеку узима под закуп његов зет Михајло Тунер, магистар фармације.³²

Нови Закон који је ступио на снагу 1881. *Закон о уређењу санитарске струке и о чувању народног здравља*, апотеке и апотекаре подвргао је под општи санитарски закон. Члан 24 овог Закона односио се на апотекаре, а све измене и допуне чл. 24 имале су за циљ да апотекарима ускрате неке привилегије, које су сматране застарелим.

Закупац апотеке мр Фрање Вавричека био је Михајло А. Тунер, магистар фармације, који је био ожењен ћерком Фрање Вавричека, Мирославом-Миром Тунер-Вавричек. Апотекар Михајло Тунер рођен је 16. октобра 1871. године у Београду, Србин, Југословен, православне вере, како пише у упитнику за апотекаре, попуњеном 1945. године. Фармацију је завршио 1896. године у Прагу. Имао је троје деце. Боловао је од срца и астме, а умро 15. маја 1950. године у Зајечару.

Године 1909. Михајло Тунер је откупио апотеку Фрање Вавричека и постао њен власник. Према подацима из 1911. године, апотекар Михајло

31 Исто.

32 Исто, Регистар, 1904., 1905.

Тунер је морао од Министарства унутрашњих дела да тражи одобрење за држање апотеке. Исте године је и добио тражено одобрење. Апотека је радила под називом „Апотека код Св. Тројице“.³³

У периоду од августа 1910. до августа 1911. године у апотеци је радио син Фрање Вавричека, Православ Вавричек, као апотекарски приправник. За време свог приправничког стажа водио је књигу рада са рецептима за справљање лекова.

Прва апотека Фрање Вавричека, касније његовог наследника Михајла Тунера, радила је несметано до Другог светског рата, када ју је задесила, још тежа несрећа: била је спаљена и уништена. После рата није обновљена и престала је да постоји

33 Архив Србије, МУД, Санитетско одељење, Регистар, 1911.

